

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,— . Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

OROLOG IN HET KLEIN

Met „oorlog in het klein”, bedoel ik niet een oorlog in Laos, of in Nw. Guinea, of in Algerië. Daar zouden onze gedachten namelijk licht naar uitgaan, nu we er bijna aan gewend zijn geraakt om bij het begrip oorlog direct aan een grote uitbarsting tussen Oost en West te denken. Nee, met oorlog in het klein bedoel ik al die ruzies, twisten, spanningen en conflicten tussen twee mensen of tussen kleine groepen van mensen. Spanningen en conflicten die meestal in hoofdzak ontstaan *doordat men elkaar niet begrijpt*. Dat lijkt u nogal eenvoudig gesteld: dat onenigheden meestal ontstaan doordat men elkaar niet begrijpt. Ze ontstaan toch veelmeer, denkt u, doordat men u iets heeft aangedaan, dat u niet némen kunt, of doordat er met uw belang geen rekening werd gehouden enz. Ja, die dingen spelen ook een rol, maar de belangrijkste rol speelt toch meestal het feit, dat men elkaar niet begrijpt. Neemt u de proef maar eens, die Rogers, een groot humanistisch mensenkenner van deze tijd, aanbeveelt:

„De eerstvolgende keer”, zegt hij, „dat er een meningsverschil ontstaat met uw vrouw, uw vriend of een groepje van vrienden, maakt u een einde aan de discussie en stelt u bij wijze van proef deze regel in: „Iedereen mag pas zijn standpunt verdedigen *nadat* hij de gedachten en gevoelens van de vorige spreker juist en tot diens volle tevredenheid heeft weergegeven”. U zult begrijpen wat daarvan de bedoeling is. Het komt eenvoudig hier op neer dat u, voordat u uw eigen mening weergeeft, eerst werkelijk inzicht in het ervaringskader van de andere spreker dient te verkrijgen. Met andere woorden: dat u zijn gedachten en gevoelens zo goed dient te begrijpen, dat u deze voor hem kunt samenvatten. Dat klinkt nogal eenvoudig, nietwaar? Maar als u het probeert, zult u tot de ontdekking komen dat zulks een van de moeilijkste dingen is die u ooit gedaan heeft. Wanneer u echter eenmaal werkelijk begrip voor het standpunt van de ander heeft, zult u uw eigen mening drastisch herzien. Voorts zult u bemerken dat het gesprek minder verhit wordt, dat de verschillen kleiner worden en dat de resterende een rationeel en begrijpelijk karakter dragen.”

’t Is blijkbaar nogal moeilijk om een ander echt te begrijpen, om echt te weten te komen wat hem toch wel bezielt, om te weten te komen wat er werkelijk in hem leeft. En dat ligt niet in de eerste plaats aan die ander, doordat die zich bij voorbeeld zo onbeholpen heeft uitgedrukt. Dat ligt meestal aan ons zelf. Omdat we er geen moeite voor doen om hem te begrijpen. En dat is bij een ruzie of een conflict natuurlijk wederzijds. Beide partijen doen geen echte moeite om elkaar te begrijpen. Integendeel, in gespannen verhoudingen schrijven mensen elkaar gemakkelijk zo maar bedoelingen toe, waarvan ze ’t al of niet bestaan niet eerst hebben onderzocht. Geen wonder, dat ze elkaar dan steeds minder gaan begrijpen, en steeds verder van elkaar af komen te staan. Ik zal u er een voorbeeld van geven uit mijn praktijk als humanistisch geestelijk raadsman:

Een moeder en een bijna volwassen zoon waren in steeds gespannen verhouding geraakt. Het leven in het gezin werd geleidelijk aan ondraaglijk. Dagelijks waren er ruzies en conflicten. De moeder kon het niet meer aan en was al bij een zenuwarts onder behandeling. De zoon was ook ten einde raad en hij had ten slotte besloten het huis uit te gaan en op kamers te gaan wonen. — Wat dacht nu de moeder van de zoon en wat dacht nu de zoon van de moeder?

De moeder vond de zoon onhebbelijk en on dankbaar. De zoon vond de moeder lastig, moeilijk en onuitstaanbaar in haar bemoeizucht. En wat kwam er uit, toen moeder en zoon onder leiding van een geestelijk raadsman pogingen gingen doen om elkaar werkelijk te begrijpen? Toen bleek, dat de moeder overmatig bezorgd was voor haar zoon, met wie ze in zijn jeugd veel met ziekte had getobd. En bovendien bleek, dat ze moeilijk zijn volwassenheid kon aanvaarden. Ze bleef hem te veel als kind zien en behandelde hem dan ook als zodanig. Haar motieven waren niet, dat ze lastig, moeilijk en bemoeizuchtig wilde zijn. Zij lagen juist in haar bezorgdheid om de zoon en in haar eigen behoefte hem nog als kind te blijven zien. En bij de zoon? Bij hem bleek, dat hij zich van zijn volwassenheid bewust was geworden en be-

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 5 augustus 1962

zig was zich aan moeders schoot te ontworstelen, om het leven op eigen wijze en op eigen verantwoordelijkheid te gaan leiden. Zijn motieven waren niet, dat hij onhebbelijk en ondankbaar wilde zijn. Zij lagen in zijn natuurlijke behoefte aan zelfstandigheid.

Toen ze dit van elkaar hadden leren begripen zijn ze geestelijk rijker en rijper uit de oorlog in het klein te voorschijn gekomen en was het helemaal niet meer nodig dat de jongen het huis uit ging. Wilt u nog zo'n voorbeeld uit de praktijk? In een arbeiderskamp was reuze stampij. Het behoort tot de regels van het kamp, dat de mannen zelf hun bed opmaken. Een groep deed dat niet en kroop elke avond zo weer onder de dekens. De kampbeheerder had al enige malen gewaarschuwd. Ze deden het nog niet. Nou, daar had je 't. Oorlog in het klein. Allemaal emotionele reacties, zonder een poging tot begrip voor elkaar. De kampbeheerder haalde, toen de mannen aan 't werk waren, de dekens weg. Ze konden ze terug komen halen als ze hun bedden zouden opmaken. De mannen in rep en roer: dat nooit! Hij had ze weggehaald. Hij zou ze ook zelf weer terug brengen! Zo niet, dan zouden ze de matrassen bij de kachel slepen en aangekleed gaan slapen. Die vent, die kampbeheerder, die wou hen dwarszitten! En de kampbeheerder: Het zijn smerige varkens, onwillige kerels! — En toen ze later — veel te laat natuurlijk, want ze hadden dat beter direct kunnen doen — om de tafel zaten voor overleg, toen bleek, dat de arbeiders geen smerige kerels waren. Ze vonden dat bedden opmaken alleen maar een vervelend en onmannelijk karwei. Dat deed thuis moeder de vrouw. En de kampbeheerder bleek niet zo'n kwaje vent. Hij had alleen met zijn probleem geen raad geweten. Er kon controle komen en dan moest zijn kamp in orde zijn.

Toen ze begrip voor elkaar hadden gekregen, was het niet eens meer nodig, dat de beheerder zelf de dekens terugbracht.

Zo ontstaan de conflicten tussen mensen, de oorlogen in het klein. Doordat men elkaar motieven en bedoelingen toeschrijft, die er niet zijn. Dus: doordat men elkaar niet begrijpt en men niet begint met daar moeite voor te doen.

Maar wat is er dan nodig om elkaar te begripen? Wel, eigenlijk precies wat Rogers in zijn eerder genoemde proef aanbeveelt: Dat we naar de ander zo luisteren, dat we zijn bedoelingen tot zijn tevredenheid zouden kunnen weergeven, zo, dat hij er zich zelf en geen karikatuur van zich zelf in terugvindt. Alle in onze voorbeelden besproken mensen: de moeder, de zoon, de kampbeheerder, de arbeiders, ze hadden zich een onjuiste voorstelling van elkaar gemaakt. En toen zijn ze

gaan vechten. Tegen windmolens vochten ze. Overigens, en dat moet weer tot goed begrip van deze mensen worden gezegd: 't Is niet eenvoudig, om zo naar een ander te luisteren, dat je hem werkelijk begrijpt. Zeker niet, als die ander je verwijten naar je hoofd slingert. Want het betekent, dat je je dan in die ander moet verdiepen, dat je je in *hém* moet inleven, in *zijn* ervaringskader, zoals Rogers het zegt. En bij een twist of een onenigheid hebben we juist sterk de neiging om onze gedachten om ons zelf te laten cirkelen. Stelt u 't zich voor!: Iemand maakt u grove verwijten, die naar uw mening kant noch wal raken. U zou u dan in die ander moeten gaan inleven en u gaan afvragen, hoe 't met *hem* staat, hoe *hij* de dingen voelt en ziet. En u zou niet moeten beginnen met u tegen die onredelijke verwijten te verdedigen? 't Lijkt absurd! Ja, dat *lijkt* het ook. Maar het maandenlang slepende conflict tussen moeder en zoon en de oorlog in het klein over de dekens waren toch echt absurder! Als de moeder zich in haar zoon en de zoon zich in de moeder had ingeleefd en als de kampbeheerder zich in zijn arbeiders en de arbeiders zich in hun kampbeheerder hadden verplaatst, dan zouden er nooit oorlogen in het klein zou zijn uitgebroken. Wat er dan aan verschil van mening en aan belangentegenstelling zou zijn overgebleven, dat zou redelijk en in der minne zijn opgelost. Zoals dat in deze beide gevallen, maar dan achteraf en dan is het alleen maar moeilijker, ook is gebeurd.

Om dichter tot elkaar te komen bij spanningen, moeilijkheden en conflicten zullen we elkaar eerst werkelijk moeten begripen. En daarvoor is het eerst nodig, dat we zo naar de ander luisteren, dat we diens gevoelens en gedachten tot *zijn* tevredenheid zouden kunnen weergeven. Wie zo luistert, die vormt zich van de ander geen verkeerd beeld. En hij doet nog méér. Hij zet een eigenlijk wonderlijk verschijnsel tussen mensen in gang. Hij bewerkt met dat begripende luisteren, dat de spanning en de emotionele geladenheid verdwijnen. Want wanneer iemand zich begrepen voelt, dan valt de emotionele geladenheid van hem af en komt de weg tot het redelijk bekijken der dingen vrij.

Nog eens: Dat luisteren naar een ander, zo dat hij zich begrepen kan voelen, is niet eenvoudig, zeker niet als die ander zich juist tegen je keert. Maar het experiment van Rogers is het proberen waard. Het is zelfs waard het tot levensregel te verheffen. Niet als een foefje, of als een techniek, maar met de overtuiging erachter, dat begrip voor elkaar de menselijke verhoudingen kan zuiveren... en vrijwaren van oorlogen in het klein. — En misschien eenmaal ook van de oorlogen in het groot.

C. H. SCHONK

aan onze abonné's

Omdat de lezing, die op 12 augustus zal worden uitgesproken door de heer J. Bijleveld, betrekking heeft op het congres te Oslo, dat eerst op 8 augustus is beëindigd, kan het voorkomen, dat het nummer van 12 augustus U pas op het einde van die week zal bereiken.

De redactie

„DE HUMANISTEN IN OSLO“

Er is een verslaggever geweest bij het proces Eichmann in Israël, die tot de ontdekking kwam, dat de beklagde een doodgewone man was. De grootste massamoord van de moderne tijd zou dus georganiseerd zijn en in de puntjes uitgevoerd door een man, die zich in niets onderscheidde van talloze anderen. Diezelfde verslaggever vroeg zich af of over enige tijd niet even punctueel door even gewone mannen een nog grotere massamoord georganiseerd en uitgevoerd zal worden door middel van de atoombom.

Misschien weigert u, iemand als Eichmann een gewoon mannetje te noemen. Maar hij heeft die indruk gemaakt, en niet alleen op die ene verslaggever. Er wordt meegedeeld, dat hij op het processtuk, dat hem het zwaarst belastte, reageerde met een uitvoerige kritiek, dat het nummer van de afdeling, waarin hij zijn gruwelijk werk had verricht, op een verkeerde manier vermeld stond. Toekomstige oorlogsmisdadigers zullen zich misschien ook alleen maar zulke nauwkeurige ambtenaren voelen.

Maar dat is juist het ongewone aan zulke mensen, zult u zeggen. Het is toch abnormaal wanneer een mens niet anders kan dan administratief voelen en denken. Maar er waren talloze medewerkers en ondergeschikten die op dezelfde manier voelden en dachten. En de geschiedenis laat zien, dat het vroeger niet anders is geweest in zoverre de ergste misdaden, aan de mensheid bedreven, begaan zijn door gewone mensen en geduld zijn door gewone mensen.

Het verschil met de tegenwoordige tijd is echter, dat wij in zulke verschijnselen niet zonder meer berusten. Oorlogsmisdadigers als Eichmann worden berecht, ondanks het beroep, dat zij doen op hun voortreffelijke administratie des doods. En het inzicht, dat gewone mensen tot de ergste gruwelen in staat zijn, doet tegenwoordig vragen opkomen, waarop wij een antwoord zoeken te krijgen. Het zijn vragen, die te maken hebben met de aard van de mens en met de aard van onze samenleving. De antwoorden zullen verschillen naarmate wij over de mens verschillende opvattingen hebben en al naarmate wij over de inrichting van de maatschappij verschillend denken. Maar wij zullen wel het erover eens zijn, dat die inrichting van grote invloed is op onze persoon. De moderne maatschappij bestaat b.v. voor een belangrijk deel dankzij de aanwezigheid van een goede administratie. En die administratie gaat over miljoenen mensen, die daarin voorkomen als getallen, als nummers. Daardoor is de kans groot, dat in de moderne tijd onze persoonlijkheid wordt gekenmerkt door een zekere ongevoeligheid ten aanzien van onze medemensen; dat wij goede administrateurs zijn van een wereldzaak, waarin mensen voor ons als nummers of dingen voorkomen.

Wij zullen niet aarzelen een dergelijke uitwerking van de moderne maatschappij op

onze persoonlijkheid verderfelijk te noemen. En het is te begrijpen, dat het moeilijk valt, aan zulke schadelijke invloeden te ontkomen. Want de macht van de omstandigheden is groot. Toch is het ook duidelijk, dat het niet alleen de omstandigheden zijn, die onze persoonlijkheid op het punt van de houding tegenover de medemens onvolgroeid houden. Wij hebben blijkbaar ook innerlijk enkele onderontwikkelde gebieden, waarop wij van tijd tot tijd terugvallen als de maatschappij de kansen voor zo'n terugval begunstigt.

Ik spreek hierover, om u een van de redenen te noemen, die ertoe geleid hebben, dat het Humanistisch wereldverbond in de week, die vandaag is begonnen, het onderwerp: Naar een Rijpe Persoonlijkheid aan de orde zal stellen op het internationale congres, dat deze wereldorganisatie te Oslo beleggt. Over dat congres zelf zullen enkele mededelingen volgen na mijn toespraak, zodat u zich een voorstelling zult kunnen maken van de internationale ontmoeting der humanisten. De volle aandacht van de deelnemers, uit alle windstreken der aarde gekomen, zal — dat is zonder meer begrijpelijk — uitgaan naar de kansen, die in onze tijd de mensheid heeft om zich in vrede en vrijheid te ontplooiën. De deelnemers zullen zich daarom bezinnen op de eisen die men aan de individuele persoon stelt en tevens op de eisen die aan de moderne maatschappij zelf gesteld moeten worden. Vandaar de twee nauw samenhangende onderwerpen van het congres: Naar een Rijpe Persoonlijkheid en Vrijheid in een Georganiseerde Wereld. Over het eerste van deze twee onderwerpen wil ik nu een ogenblikje met u spreken.

In de zeer verschillende historische perioden en culturen is de opvatting van de ideale persoonlijkheid niet steeds dezelfde geweest. Soms moest men om een echte persoonlijkheid te zijn, uitsluitend over veel lichaamskracht beschikken. Soms ook sprak de ware persoonlijkheid uit het streven naar minachting voor het lichaam en verheerlijking van de geest. Dan weer waren er en trouw de grote kenmerken van de persoonlijkheid. Bij al deze verschillende opvattingen ging het gewoonlijk om idealen van een bepaalde heersende klasse of kaste. Tegenwoordig zijn wereldomvattende geestelijke en politieke bewegingen bepalend. En naar humanistische opvatting is een van de belangrijkste toetsstenen van de gerijpte persoonlijkheid de houding die men innerlijk aanneemt tegenover de medemens. Daarom ben ik begonnen met te herinneren aan het proces Eichmann. Als men protest in zich zelf voelt opkomen om deze massamoordenaar een gewone man te noemen dan is dat begrijpelijk. Het is immers een protest tegen de gedachte dat gewone mensen als u en ik zo onmenselijk zouden kunnen zijn zonder dat te beseffen. Met schrik realiseren we ons, dat wij in onze houding tegenover de medemens zo onvolgroeid kunnen zijn. En

wij vragen ons af hoe dat mogelijk is en op welke manier wij aan het vreselijke risico, ook zo te worden, kunnen ontsnappen.

Een ogenblik van bezinning op zulke vragen brengt in onze herinnering, dat massabewegingen voor grote idealen altijd het gevaar met zich meebrengen uit naam van de idee, uit naam van de uitverkoren groep, de medemens niet meer als zodanig te kunnen zien en hem als een vod weg te gooien, als een schadelijk insect te verdelgen. En aan massabewegingen voor grote ideeën is onze tijd rijk, b.v. het communisme, de democratie, de nationale vrijheid.

Een ogenblik van bezinning voert tot het inzicht, dat we nog zo heel dikwijls gevangen zitten in opvattingen, die in feite verraad betekenen aan onze medemens. In menig gesprek over de tegenwoordige internationale acties ter bestrijding van de ondervoeding, de hongersnood, de epidemieën in de gehele wereld kan men de opmerking horen maken: maar waarom voeren we die acties eigenlijk? In die landen hebben honger en ziekte eeuwenlang geheerst. Men heeft ze er nooit bestreden, omdat de levensopvatting ermee overeenkomt. Want het leven op aarde is voor zovele miljoenen oosterlingen van geen waarde, de verlossing uit het aardse bestaan is daar het enige levensdoel. Waarom zouden wij daaraan iets gaan veranderen? Bovendien, de wereld wordt bedreigd door het gevaar van de overbevolking. Zo wordt er gedacht en zo kan men horen spreken. Maar men vergeet dan, dat die als zo typisch oosters beschouwde levensopvatting in hoge mate bevorderd werd, gedurende diezelfde eeuwen, door de ellende die men in de ergste vorm dagelijks om zich heen zag. En vergeeten wordt ook dat die levensopvatting er niet toe heeft geleid af te zien van nakomelingschap en dat miljoenen kinderen die niet om het leven hebben gevraagd ellendig moeten omkomen. En op die manier zouden we ook vergeten, dat een levensopvatting die zoveel ellende zou rechtvaardigen eerder dient te worden bestreden dan een argument

te zijn om ontelbare mensen een onmenselijk bestaan te laten voortslepen.

hoe het mogelijk is, dat wij, gewone mensen, En, een ogenblik van bezinning op de vraag zo gemakkelijk meningen erop na houden die in wezen mensonwaardig zijn, zo'n ogenblik wekt het bewustzijn, dat wij in onze houding ten opzichte van onze medemens nog onvolgroeid zijn. En wel op een manier die bij onze tijd hoort. Want wij weten, meer dan ooit vroeger het geval is geweest, van onze medemens op de gehele wereld af. Via de telstar kunnen we binnenkort alle volken in onze huiskamer op het televisiescherm te zien krijgen in hun handel en wandel. Maar daarmee is op zich zelf nog geen zekerheid verkregen, dat de menselijke verbondenheid zal worden versterkt. We zullen immers tegelijkertijd het bewustzijn moeten hebben dat al die anderen, die vreemden daar op het scherm, dezelfde rechten kunnen doen gelden op een menswaardig bestaan als wij bezitten of willen bezitten. Dat zij in wezen en niet alleen in sommige uiterlijke gedragingen aan ons gelijk zijn, omdat zij, net als wij, niet alleen bestaan, maar het bestaan denkend, voelend en willend beleven en daarvan in hun schepingen blijk geven. Als wij die scheppingen op de televisie zien, mogen we bedenken, dat al die zo, verre, vreemde mensen met ons zijn verbonden door de drang naar menselijkheid, dat is naar een bestaan principieel uitgaande boven dat van plant of dier. Als wij van dit besef zijn doordrongen, valt het moeilijker die anderen zomaar prijs te geven aan mensonwaardige omstandigheden. En dan zijn we op dit punt een beetje meer volwassen geworden.

Het humanisme streeft naar bevordering van de bezinning op de menselijke verbondenheid. Het ziet in een levendig besef van die verbondenheid een eerste voorwaarde om te komen tot een meer vrije en meer vreedzame ontplooiing van de mensheid op de gehele aarde.

J. C. BRANDT CORSTIUS

„De huidige mensbeschouwing”,

geschreven door Dr. W. Couturier S.J., Prof. Dr. B. M. I. Delfgaauw, Dr. H. Faber, Dr. K. J. M. van de Loo, Prof. Dr. C. A. van Peursen, Drs. J. G. van der Ploeg, Prof. Dr. A. Poslavsky, Dr. J. P. van Praag, Drs. H. Redeker. (Uitgave N.G.C.).

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau bij voorkeur door storting en overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht, met op het strookje de vermelding: N.G.C. nr. 24.

lezingen voor de radio

zo. 12 augustus VARA 9.45 uur: J. Bijleveld: „Het derde internationaal congres van humanisten”.

zo. 19 augustus VARA 9.45 uur: W. van Dooren: „Utopie en werkelijkheid”.

zo. 26 augustus VARA 9.45 uur: J. van der Molen: „Juist instellen”.

zo. 2 september VARA 9.45 uur: „De moraal als bestanddeel van het humanisme”.